

การใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการจัดการศึกษาพยาบาล Social Media Use in Nursing Education

ปวีณภัทร นิตตันติวัฒน์, พ.ศ. (การพยาบาล) *

Paveenapat Nithitantiwat, Ph.D. (Nursing) *

สุรีย์ จินเรือง, พ.ศ. (การพยาบาล) **

วิภาศิริ นราพงษ์, พ.ศ. (การพยาบาล) ***

Suree Jinruang, Ph.D. (Nursing) **

Wipasiri Naraphong, Ph.D. (Nursing) ***

สื่อสังคมออนไลน์ (social media) ได้เข้ามามีบทบาทต่อการดำเนินชีวิตประจำวัน จากสถิติการใช้สื่อสังคมออนไลน์ทั่วโลก พบว่ามีผู้ลงทะเบียนใช้สื่อสังคมออนไลน์มากถึง 1,870 ล้านคน (Allen, 2017) สื่อสังคมออนไลน์ได้ถูกให้คำนิยามว่า กลุ่มเครื่องมือที่ใช้อินเทอร์เน็ตเป็นพื้นฐานที่ช่วยให้ผู้ใช้เชื่อมต่อการทำงานร่วมกัน และสื่อสารกับผู้อื่นได้แบบทันที (real time) (Ressler & Glazer, 2010) สื่อสังคมออนไลน์กำลังเปลี่ยนแปลงกระบวนการติดต่อสื่อสารจากรูปแบบการเห็นหน้ากันตามปกติมาเป็นการใช้ความหลากหลายของแอปพลิเคชันหรือโปรแกรมต่างๆ บนเว็บ (web-based social media applications) ด้วยแนวคิดของ Web 2.0 แอปพลิเคชันสื่อสังคมออนไลน์ รวมถึงเว็บไซต์เครือข่ายทางสังคม เช่น Facebook[®] Twitter[™] เพราะความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีอย่างต่อเนื่อง เพื่อขยายการเชื่อมต่อโดยการสื่อสารยังคงเป็นตัวขับเคลื่อนการพัฒนาสื่อสังคมออนไลน์ เพื่อเป็นกลไกในการแลกเปลี่ยนความรู้และข้อมูล ดังนั้น สื่อสังคมออนไลน์จึงเปลี่ยนแปลงวิถีการติดต่อสื่อสารของผู้ใช้ทั่วไป รวมถึงนักศึกษาพยาบาล (Schaffner, 2010) และหนึ่งในสามของผู้สอนในสถาบันอุดมศึกษารายงานว่ามีการใช้สื่อสังคมออนไลน์เพื่อติดต่อสื่อสารกับนักศึกษา (Fusch, 2010)

ในประเทศไทย สื่อสังคมออนไลน์ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงในหลายมิติ เช่น ระบบเศรษฐกิจ วัฒนธรรม การคมนาคม รวมถึงการศึกษา ดังเช่น แผนการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ. 2560-2579) มีเป้าหมายมุ่งพัฒนาผู้เรียนทุกคนให้มีคุณลักษณะและทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ทักษะด้านการสื่อสาร สารสนเทศ และการรู้เท่าทันสื่อ (communications, information and media literacy) และทักษะด้านคอมพิวเตอร์ และเทคโนโลยีสารสนเทศ และการสื่อสาร (computing and ICT literacy) (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 2560) ทั้งนี้ การจัดการศึกษาพยาบาลก็ได้รับอิทธิพลจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเช่นกัน ในสภาพการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงนี้ นักศึกษาพยาบาลในศตวรรษนี้จึงมีความแตกต่างจากนักศึกษา พยาบาลในสมัยที่ผ่านมา โดยสิ้นเชิง เนื่องจากเป็นยุคที่มีการใช้คอมพิวเตอร์หรือเทคโนโลยีใหม่ๆ อยู่ตลอดเวลา นักศึกษาพยาบาลจะมีความสามารถในการใช้เทคโนโลยี การเรียนรู้จะถูกเปลี่ยนจากการบอกเล่าและการสอนเพียงอย่างเดียวไปสู่การแสวงหาความรู้ด้วยตนเองจากการเรียนรู้ที่มีอยู่ทุกหนทุกแห่ง โดยใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยเป็นสิ่งสนับสนุน (วิภาดา คุณาวิกิตกุล, 2558) ดังนั้น ผู้สอนจึงจำเป็นต้องตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ และปรับเปลี่ยนวิธีการจัดการเรียน

* พยาบาลวิชาชีพชำนาญการพิเศษ ภาควิชาการพยาบาลเด็ก วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี กรุงเทพ

** พยาบาลวิชาชีพชำนาญการพิเศษ ภาควิชาการพยาบาลเด็ก วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี สระบุรี

*** พยาบาลวิชาชีพชำนาญการพิเศษ ภาควิชาการพยาบาลผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี สระบุรี

การสอนให้เหมาะสมกับผู้เรียน (Peck, 2014) บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายความสำคัญของการใช้สื่อสังคมออนไลน์ในศาสตร์การสอน (pedagogy) และให้ความรู้เกี่ยวกับการใช้สื่อสังคมออนไลน์ที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรม พร้อมด้วยตัวอย่าง เพื่อช่วยให้ผู้สอนที่อาจกำลังใช้หรือกำลังพิจารณาได้ประยุกต์ใช้ โดยปรับเปลี่ยนวิธีการจัดการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับนักศึกษาพยาบาล

การใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการจัดการศึกษาพยาบาล

แม้ว่าการจัดการศึกษาพยาบาลที่ผ่านมาจะมุ่งเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (student-center) โดยมีกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้สอนได้จัดหรือดำเนินการให้สอดคล้องกับผู้เรียนตามความแตกต่างระหว่างบุคคลและความสามารถทางปัญญา มีวิธีการเรียนรู้โดยให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการปฏิบัติจริง และแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ซึ่งพบว่ามี การนำวิธีการสอนรูปแบบต่างๆ มาใช้ในการจัดการเรียนการสอน (นวัตน์ ไชยมณี และชัยรัตน์ จุสปาโล, 2560) อย่างไรก็ตาม การจัดการเรียนการสอนควรให้มีการติดต่อสื่อสารสองทาง (two-way communication) ได้ตลอดเวลา การสอนที่บูรณาการหรือรวมการใช้สื่อสังคมออนไลน์เข้าด้วยกันจึงมีความจำเป็นสำหรับการส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเองของผู้เรียนยุคปัจจุบัน

การใช้สื่อสังคมออนไลน์เป็นวิธีที่จะช่วยให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจได้รวดเร็วขึ้น สะดวกต่อการติดต่อสื่อสาร สามารถสร้างสรรค์การเรียนการสอนได้หลายรูปแบบ ผู้เรียนจะได้รับทั้งความรู้และข้อมูลต่างๆ ได้ง่ายขึ้น มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ทั้งแบบรายบุคคลและแบบรายกลุ่ม (Schmitt, Sims-Giddens, & Booth, 2012) อีกทั้งยังเป็นการประยุกต์ความรู้ ความเข้าใจเรื่องพฤติกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียนที่มีความสนใจ คุ่มเคย และมีความสามารถในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ มาผนวกเป็นวิธีการจัดการเรียนการสอนทางการพยาบาลที่ก่อเกิดประโยชน์สูงสุดแก่นักศึกษาพยาบาล ซึ่งการจัดการเรียนการสอนโดยใช้สื่อสังคมออนไลน์สามารถผสมผสานกับการจัดการเรียนการสอนในรูปแบบหรือวิธีการเรียนรู้อื่นๆ

โดยจะช่วยให้ผู้เรียนในการเข้าถึงและทำความเข้าใจเนื้อหาได้ด้วยตนเอง ส่งเสริมและกระตุ้นการตอบโต้ทางความคิดกับผู้สอน เป็นการพัฒนาทักษะทางปัญญาตามผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้โดยการใช้สื่อสังคมออนไลน์ ผู้สอนกับผู้เรียนสามารถมีปฏิสัมพันธ์กันได้ทุกที่ ทุกเวลา เป็นการพัฒนาและเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนการสอนทางการพยาบาลให้เหมาะสมกับผู้เรียนที่ต้องการการเรียนรู้อย่างอิสระ และผู้สอนที่ต้องการจัดการเรียนการสอนแบบเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Kakushi & Évora, 2016)

การใช้สื่อสังคมออนไลน์เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21

การจัดการเรียนการสอนที่เหมาะสมกับนักศึกษาพยาบาลยุคศตวรรษที่ 21 เป็นสิ่งที่ท้าทายสำหรับผู้สอน เพราะเวลานักศึกษาพยาบาลในปัจจุบันเป็นผู้ที่เกิดในช่วงปี พ.ศ. 2524-2543 ที่เรียกกันว่า “why generation” หรือ “generation Y” มีอายุระหว่าง 18-21 ปี มีบุคลิกลักษณะที่เรียนรู้เทคโนโลยีได้อย่างรวดเร็ว ใช้ชีวิตส่วนใหญ่ในโลกออนไลน์ มีวิถีชีวิตที่ทันสมัย (เยาวลักษณ์ โพธิธรา, 2554) สอดคล้องกับการสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ในปี พ.ศ. 2559 ที่พบว่ากลุ่มอายุที่มีการใช้อินเทอร์เน็ตสูงสุดคือ อายุ 18-24 ปี คิดเป็นร้อยละ 85.90 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2559) และผลการศึกษาพบว่านักศึกษาระดับอุดมศึกษามีพฤติกรรมการใช้งานจาก facebook มากที่สุด โดยใช้งานที่หอพักวันละ 4 ชั่วโมง ในช่วงเวลาตั้งแต่ 16.00 น. ถึง 22.00 น. คิดเป็นจำนวนวันและเวลาที่ใช้มากกว่า 6 วันต่อสัปดาห์ เพื่อติดตามข่าวสารด้านความบันเทิง แฟชั่นต่างๆ ทำให้รู้สึกว่าเป็นคนทันสมัย ค้นหาข้อมูลที่หลากหลาย และสร้างกลุ่มหรือเครือข่ายในเรื่องที่สนใจเหมือนกันได้มากยิ่งขึ้น (จิรภัทร เริ่มศรี, 2556) สอดคล้องกับการศึกษาในนักศึกษาพยาบาลของสุภัททิยา ขารสินธุ์ และเจนรบ พลเดช (2559) ที่พบว่าแอปพลิเคชันที่นักศึกษาทุกคนใช้งานเป็นสื่อสังคมออนไลน์น้อยที่สุดคือ facebook โดยร้อยละ 41.33 ใช้งานวันละ 1 ชั่วโมงขึ้นไป ในระหว่างนั่งรถและอยู่ในห้องพัก โดยใช้ในช่วงเย็นมากที่สุด และส่วนใหญ่ใช้อินเทอร์เน็ต

บนโทรศัพท์มือถือเพื่อสืบค้นข้อมูลต่างๆ สร้างพื้นที่ส่วนตัวได้ตามความต้องการของแต่ละคน และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ได้ทันที ทุกเวลา (จเรวัฒน์ เทวรัตน์, 2557) ซึ่งคุณลักษณะดังกล่าวมีผลต่อการจัดการศึกษาพยาบาล ดังนั้นจึงต้องมีการออกแบบการจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับคุณลักษณะของผู้เรียนในปัจจุบันที่เน้นการเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยการจัดการเรียนการสอนจะต้องคำนึงถึงความสนใจของผู้เรียน โดยผู้สอนเป็นผู้คอยอำนวยความสะดวกช่วยเหลือให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่เน้นให้ผู้เรียนคิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาได้ ซึ่งกิจกรรมการเรียนรู้ต้องเป็นที่สนใจและตามความถนัดของผู้เรียน ตลอดจนผู้เรียนต้องเกิดผลลัพธ์จากการเรียนตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ (Thai Qualifications Framework for Higher Education: TQF: HED) (วิภาดา คุณาวิกตกุล, 2558; นวรัตน์ ไชยมงกุฏ และสุจิตรา จรจิตร, 2560) ในขณะเดียวกัน สถาบันการศึกษาต้องจัดสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ เช่น จัดให้มีการเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ตแบบเครือข่ายไร้สายที่นักศึกษาสามารถเข้าถึงได้ (ดวงฤดี ลาสุขะ, 2556)

จากข้อมูลข้างต้น การเตรียมเยาวชนในยุคศตวรรษที่ 21 โดยเฉพาะด้านเทคโนโลยี จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการพัฒนาคุณภาพเยาวชนยุคใหม่ให้เติบโตในยุคดิจิทัล การจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อเชื่อมโยงทฤษฎีผ่านสื่อสังคมออนไลน์จึงเป็นการพัฒนาความคิดของผู้เรียน พัฒนาทักษะการเรียนรู้ การสืบเสาะ แสวงหา และการสร้างความรู้ด้วยตนเองที่มีประสิทธิภาพ (กิตติพงษ์ พุ่มพวง, 2558) นอกจากนี้ เอกนถุน บางท่าไม้ (2560) ยังได้สรุปผลการศึกษาเพื่อพัฒนารูปแบบกิจกรรมการเรียนการสอนผ่านระบบเครือข่ายสังคมออนไลน์ไว้เป็นขั้นตอน ดังนี้

1. ผู้สอนวางแผนการเรียนรู้และปฐมนิเทศการเรียน
2. ผู้สอนสร้างแรงจูงใจในการใช้อินเทอร์เน็ตอย่างสร้างสรรค์

3. ผู้สอนสนับสนุนให้ผู้เรียนกำหนดเป้าหมายการเรียนและการประเมินตนเอง
4. ผู้เรียนนำเสนอแนวทางของตนเอง
5. ผู้เรียนนำเสนอกิจกรรมที่ส่งเสริมการใช้สื่ออินเทอร์เน็ตอย่างสร้างสรรค์
6. ผู้สอนสนับสนุนการสืบเสาะหาความรู้
7. ผู้เรียนนำเสนอผลงานจากตัวอย่างที่กำหนด
8. ผู้สอนประเมินผลในลักษณะสังคมมิติ
9. ผู้สอนสรุปคุณลักษณะการใช้สื่ออินเทอร์เน็ตอย่างสร้างสรรค์

การจัดการเรียนการสอนผ่านสื่อสังคมออนไลน์ไม่ได้มุ่งเน้นให้ผู้เรียนใช้สื่อเป็นอย่างเดียว แต่ช่วยพัฒนาทักษะในการสืบค้น วิเคราะห์ และประเมินค่า เสริมสร้างความตระหนักในสิทธิของบุคคลและความรับผิดชอบต่อสังคมอย่างมีจริยธรรม โดยใช้ความคิดอย่างสร้างสรรค์ในการสื่อสาร (กิตติพงษ์ พุ่มพวง, 2558)

สื่อสังคมออนไลน์ที่สามารถประยุกต์ใช้ในการจัดการศึกษาพยาบาล

ปัจจุบันมีแอปพลิเคชันสื่อสังคมออนไลน์ รวมถึงเว็บไซต์เครือข่ายทางสังคมทั่วไป ซึ่งควรที่จะเริ่มต้นการบูรณาการสื่อสังคมออนไลน์เข้ามาอยู่ในหลักสูตรการศึกษาพยาบาล ทั้งนี้ ตัวอย่างสื่อสังคมออนไลน์ต่างๆ ที่ถูกคัดเลือกมานำเสนอในบทความวิชาการนี้ได้จากการทบทวนวรรณกรรมอย่างกว้างๆ โดยคำนึงถึงความเหมาะสมในการประยุกต์ใช้ในการจัดการศึกษาพยาบาล ซึ่งอาจไม่ครอบคลุมสื่อสังคมออนไลน์ทั้งหมด โดยแบ่งประเภทของสื่อสังคมออนไลน์ตามจุดมุ่งหมายในการใช้งาน ดังนี้

1. สื่อสังคมออนไลน์ในการสร้างสังคมเครือข่าย (social network sites) มีดังนี้

- 1.1 Google เป็นโปรแกรมค้นหาข้อมูลบนอินเทอร์เน็ต (search engine) ที่นักศึกษาพยาบาลไทยใช้ในการสืบค้นมากที่สุด (จเรวัฒน์ เทวรัตน์, 2557) เป็นเว็บท่า (web portal) ขนาดใหญ่ที่รวบรวมความรู้ทุกศาสตร์ ทุกสาขา รวมทั้งข้อมูล ข่าวสาร และเหตุการณ์ต่างๆ ไร้พรมแดนและหลากหลายภาษา มี Google Plus[®]

เป็นเครื่องมือที่สามารถนำมาใช้เพื่อสร้างกลุ่มสำหรับความร่วมมือและการสื่อสารทางไกล โดย Google Hangout[®] ที่อยู่ใน Google Plus[®] ยอมให้สามารถใช้การสนทนากลุ่มทางวิดีโอ (video chat)

1.2 LinkedIn[®] เป็นฟรีเครือข่ายสังคมด้านอาชีพ ซึ่งผู้ใช้สามารถแสดงโปรไฟล์อย่างมืออาชีพ ประวัติการทำงาน และคุณสมบัติต่างๆ ระหว่างผู้ใช้ที่เป็นเครือข่ายกันทั่วโลก สามารถใช้กระดานสนทนาและส่งข้อความต่างๆ

1.3 Facebook เป็นสื่อสังคมออนไลน์ที่เป็นที่รู้จักและนิยมของคนทั่วโลกมากที่สุด ปัจจุบันคนทั่วโลกมีการใช้ facebook ประมาณ 20 ล้านคน (Internet World Stats, 2017) ซึ่งเพิ่มขึ้นจากปีก่อนๆ ถึงสองเท่า โปรแกรมประยุกต์ facebook ช่วยให้ผู้ใช้งานสามารถพิมพ์ข้อความ ส่งภาพ เสียง และมีสัญลักษณ์ที่ใช้แทนอารมณ์ (emoji) ที่ทำให้เกิดความรู้สึกร่วมในเรื่องราว เหตุการณ์ สามารถนำเสนอความคิดหรือเรื่องราวของตนเอง สื่อสารและส่งต่อออกไปสู่สาธารณชนหรือเฉพาะกลุ่มหรือกลุ่มปิดได้ ซึ่งกิจกรรมต่างๆ เหล่านี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนเพื่อกระตุ้นการเรียนรู้ โดยการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ข้อมูล และความรู้ เป็นการสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนในชั้นเรียนและผู้สอนแบบการตอบสนองทันที และสามารถบันทึกไว้ได้อย่างง่ายดายและทันสมัย

ทั้งนี้ สื่อสังคมออนไลน์ข้างต้นยังสามารถทำให้ทราบถึงวัน เวลา สถานที่ และเจ้าของเรื่องผู้โพสต์ รวมทั้งยังง่ายต่อการใช้งาน ไม่ว่าจะเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อบรมหมายงาน การส่งงาน หรือการส่งข้อความถึงกันได้ทุกคน ซึ่งการเรียนรู้ผ่านเว็บไซต์ต่างๆ เหล่านี้จะช่วยพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ให้กับผู้เรียนได้เป็นอย่างดี ตลอดจนช่วยพัฒนาปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของผู้เรียนกับคนอื่น ๆ ได้

2. สื่อสังคมออนไลน์ที่ใช้ในการนำเสนอ (presentation software) มีดังนี้

2.1 Prezi[®] เป็นฟรีโปรแกรมสำหรับการนำเสนอ การจัดทำแผนที่ความคิด (mind mapping)

2.2 SlideRocket[®] เป็นฟรีโปรแกรมที่สามารถสร้างงานนำเสนอเก็บไว้บนอินเทอร์เน็ต เพิ่มพื้นที่จัดเก็บ และเพิ่มความพร้อมในการใช้งาน

2.3 YouTube[®] เป็นโปรแกรมประยุกต์ที่เป็นที่นิยมในบุคคลทุกเพศ ทุกวัย สามารถสร้างภาพนิ่งและภาพเคลื่อนไหว และส่งต่อเพื่อเผยแพร่ (upload) ได้อย่างง่ายดายและสะดวก รวมทั้งสามารถดูสื่อต่างๆ จากทั่วโลกที่มีการส่งข้อมูลและความรู้ทุกประเภท

2.4 Vimeo[®] เป็นโปรแกรมที่มีลักษณะคล้ายกับ YouTube[®] โดยโปรแกรมนี้ยอมให้ผู้ใช้สร้างบัญชีและอัปโหลดวิดีโองานนำเสนอต่างๆ มีรุ่นฟรี (free version) ที่สามารถเข้าใช้ได้

3. สื่อสังคมออนไลน์ที่ใช้ในการจัดทำแฟ้มสะสมผลงานอิเล็กทรอนิกส์ (e-portfolio creation) มีดังนี้

3.1 Google Goggles[®] เป็นฟรีไอซ์สร้างเว็บเพจ หรือแฟ้มสะสมผลงานอิเล็กทรอนิกส์ โดยสามารถตั้งค่าต่างๆ เพื่อความเป็นส่วนตัวในการแบ่งปันเนื้อหาที่ถูกพัฒนาขึ้น

3.2 Wordpress[®] เป็นฟรีบล็อก (blogging site) สามารถตั้งค่าสำหรับการเขียนงานมอบหมายต่างๆ แฟ้มสะสมผลงานอิเล็กทรอนิกส์ และบล็อก หน้าเว็บสามารถป้องกันได้ด้วยรหัสผ่าน

สื่อสังคมออนไลน์แต่ละประเภทมีคุณสมบัติที่น่าสังเกตเฉพาะตัว ปัจจุบันสื่อสังคมออนไลน์ถือเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ไปแล้ว โดยสื่อสังคมออนไลน์เป็นเครื่องมือที่ส่งผลทั้งด้านบวกและด้านลบ ผลด้านบวก เช่น การใช้ facebook ซึ่งเป็นเครือข่ายสังคมออนไลน์ที่เป็นที่นิยมมากที่สุดในปัจจุบัน ทำให้ง่ายสะดวก และเหมาะสมกับความสนใจของผู้เรียนโดยตรง เพราะมีชีวิตชีวา สามารถแบ่งปันข้อมูลต่างๆ ทั้งเรื่องวิชาการและเรื่องส่วนตัว ใส่ภาพถ่ายและวิดีโอที่ชอบเข้าไปในเว็บไซต์ได้ ทำให้ไม่น่าเบื่อ จึงสามารถช่วยให้การเรียนรู้เป็นไปอย่างน่าสนใจ ข้อมูลเข้าถึงทุกคนได้ (แอนณา อิมจำลอง และวิไลวรรณ จงวิไลเกษม, 2556; สุภัตญา ชารสินธุ์ และเจนรบ พลเดชะ, 2559) ในทางตรงกันข้าม หากผู้ใช้หมกมุ่นในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการสร้าง

ความบันเทิงส่วนตัว อาจทำให้สูญเสียเวลา การใช้สื่อสังคมออนไลน์มากเกินไปทำให้เป็นอันตรายต่อสุขภาพร่างกาย โดยเฉพาะปัญหาด้านสายตาจากการเพ่งมองเป็นเวลานาน และทำให้เกิดอาการปวดและเมื่อยกล้ามเนื้อ เพราะนั่งในท่าเดียวเป็นเวลานาน รวมถึงเกิดพฤติกรรม การแยกตัวจากสังคม หงุดหงิดง่าย ขาดปฏิสัมพันธ์กับคนรอบข้าง เพราะมีเพื่อนแต่ในโลกออนไลน์เท่านั้น (จเรวัฒน์ เทวรัตน์, 2557; สุกัญญา ชารสินธุ์ และเจนรบ พลเดชะ, 2559)

โดยสรุป สื่อสังคมออนไลน์จึงหมายถึง ช่องทางเว็บไซต์ที่สามารถติดต่อสื่อสารผ่านทางอินเทอร์เน็ต โดยผู้ใช้จะสื่อสารได้ทั้งเรื่องราว รูปภาพ วิดีโอ การส่งข้อความ อีเมล และอื่นๆ ที่มีทั้งภาพและเสียง ในการใช้สื่อสังคมออนไลน์เพื่อสนับสนุนการเรียนการสอนนั้น ผู้สอนควรนำมาปรับใช้ในวิธีการสอนและพัฒนาศักยภาพของผู้เรียน ให้ได้รับประโยชน์ทางการเรียน จนเกิดความคุ้นเคยและความสามารถในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ของนักศึกษาพยาบาล อันเป็นคุณลักษณะของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21

การนำสื่อสังคมออนไลน์มาใช้ในการจัดการเรียนการสอนระดับอุดมศึกษา

การพัฒนาการเรียนการสอนผ่านสื่อสังคมออนไลน์ถือเป็นวิธีการเรียนการสอนที่มีบทบาทสำคัญวิธีหนึ่งในยุคปัจจุบันที่ช่วยให้ผู้สอนกับผู้เรียนได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่ทันสมัย และสอดคล้องกับความสนใจของผู้เรียนในยุคปัจจุบัน ดังนั้นจึงมีการศึกษาเกี่ยวกับแนวทางการใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการเรียนการสอนในหลายสาขาวิชา รวมถึงการจัดการเรียนการสอนระดับอุดมศึกษา ดังตัวอย่างต่อไปนี้

กัญจน์ ผลภายี (2554) ได้ศึกษาแนวทางการนำเทคโนโลยีสื่อสังคมออนไลน์ (facebook) มาใช้ในการจัดการเรียนการสอนสำหรับนักศึกษาในระดับอุดมศึกษา เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มตัวอย่างเป็นนักศึกษาที่เรียนวิชาคอมพิวเตอร์ การวิจัยจะเน้นให้เห็นถึงความสำคัญของการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการสร้างแรงจูงใจแก่ผู้เรียน ส่งเสริมปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับครู พบว่า

นักศึกษามีความสนใจและใส่ใจในเนื้อหาการเรียนการสอนมากขึ้น กิจกรรมการเรียนการสอนทุกอย่างจะผ่านทางออนไลน์ทั้งหมด นอกจากนี้ยังพบว่าการใช้สื่อสังคมออนไลน์ทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้เรียนกับครู

แอนณา อิมจำลอง และวิไลวรรณ จงวิไลเกษม (2556) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการใช้ facebook เป็นช่องทางในการสื่อสารการเรียนการสอนด้านนิเทศศาสตร์ โดยเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งจากผู้เรียนและผู้สอน พบว่าผู้เรียนและผู้สอนมีความพึงพอใจต่อการใช้ facebook ในการโพสต์ การแชร์ และการแสดงความคิดเห็นต่างๆ โดยในการโพสต์นั้น ผู้สอนจะแจ้งให้ผู้เรียนทราบถึงข้อกำหนดต่างๆ ในการเรียนการสอน รวมทั้งแจกเอกสารการสอนผ่านสื่อสังคมออนไลน์ประเภทนี้ นอกจากนี้ยังแบ่งปันรูปภาพและวิดีโอที่มีเนื้อหาสอดคล้องกับการเรียนการสอน และวิธีการสอนแบบนี้ยังช่วยกระชับสัมพันธ์ภาพระหว่างผู้เรียนกับผู้สอนได้เป็นอย่างดี

บุญอยู่ ขอพรประเสริฐ (2557) ได้ศึกษาพฤติกรรมการได้รับประโยชน์และผลกระทบของการใช้ facebook ในการจัดการเรียนการสอนสำหรับนักศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร โดยเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งสถานศึกษาของภาครัฐและภาคเอกชน พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ใช้ facebook ทุกวัน ถึงร้อยละ 70.10 โดยใช้เมื่อมีเวลายาวนานมากกว่า 2 ชั่วโมงต่อวัน และนิยมใช้ผ่านโทรศัพท์มือถือ เหตุผลในการใช้สื่อสังคมออนไลน์คือ ต้องการติดต่อสื่อสารกับเพื่อนในทุกๆ โอกาส เช่น การแสดงความคิดเห็น การกดไลค์ การแชร์ การอัปโหลดภาพและวิดีโอต่างๆ การติดตามข่าวสารประจำวัน ส่วนผลกระทบจากการใช้สื่อสังคมออนไลน์ประเภทนี้คือ การทะเลาะ ได้เถียงหรือขัดแย้งกันในเรื่องต่างๆ ส่วนผลกระทบด้านการเรียนทำให้ส่งการบ้านไม่ทัน และได้รับอุบัติเหตุเพราะเดินชนกับผู้อื่นขณะก้มหน้าเล่น facebook บนโทรศัพท์มือถือ

หรรษา เศรษฐบุปผา, สมบัติ สกุดพรรัตน์, และสุวิท อินทอง (2559) ได้ศึกษาการพัฒนาารูปแบบการจัดการเรียนการสอนโดยการบูรณาการสื่ออิเล็กทรอนิกส์ (integrated e-learning course) สำหรับนักศึกษาพยาบาลในระดับปริญญาตรี พบว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษา

กลุ่มที่เรียนผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์แบบแทนที่ทั้งหมด มีค่าสูงกว่านักศึกษาที่เรียนแบบประกอบกัน ซึ่งมีความแตกต่างกัน เพราะการเรียนรู้แบบแทนที่ทั้งหมดจะเพิ่มการสนทนาออนไลน์ตามกำหนดเวลาที่สะดวกระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน ทำให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจนขึ้นเมื่อมีการติดต่อสื่อสารผ่านทางสื่อออนไลน์

Pittenger, Westberg, Rowan, and Schweiss (2013) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการใช้เครือข่ายทางสังคมที่เรียกว่า “Ning” เพื่อพัฒนาทักษะการร่วมมือกันระหว่างนักศึกษาพยาบาลศาสตร์กับนักศึกษาเภสัชศาสตร์ในการจัดการดูแลผู้ป่วยเบาหวาน พบว่ามีความเป็นไปได้ (feasibility) และมีประสิทธิภาพของการบูรณาการจัดการศึกษาแบบสหสาขาวิชาชีพ (interprofessional education) และนักศึกษาส่วนใหญ่แสดงความสนใจในการเรียนรู้มากขึ้นเกี่ยวกับการจัดการดูแลผู้ป่วยเบาหวานจากมุมมองต่างๆ ของทั้งสองสาขาวิชาชีพ เพื่อที่จะให้การดูแลผู้ป่วยได้เหมาะสมที่สุด และยังนำไปสู่ความเข้าใจที่ดีขึ้นในบทบาทวิชาชีพของตนเองและอีกวิชาชีพหนึ่ง

Ferguson, DiGiacomo, Gholizadeh, Ferguson, and Hickman (2017) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการบูรณาการและการประเมินผลการใช้สื่อสังคมออนไลน์มาช่วยในการอ่านวารสารทางการแพทย์ (journal club) เพื่อเพิ่มประสบการณ์การเรียนรู้การปฏิบัติการโดยใช้หลักฐานเชิงประจักษ์ พบว่าการใช้สื่อสังคมออนไลน์เป็นวิธีการที่มีประสิทธิภาพอย่างหนึ่งในการพัฒนาทักษะต่างๆ ในการประเมินผลงานวิจัย

แนวทางการใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการจัดการเรียนการสอน

การจัดการเรียนการสอนโดยใช้สื่อสังคมออนไลน์เป็นวิธีที่ทำให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ที่หลากหลาย ทันสมัย และเข้าถึงได้ง่าย เพื่อให้การเรียนรู้มีประสิทธิภาพควรปฏิบัติดังนี้ (Duffy, 2008)

1. กำหนดปฏิทินกิจกรรมการเรียนการสอน การมอบหมายงาน และแหล่งการศึกษาเรียนรู้ให้กับผู้เรียนให้ชัดเจน

2. ระบุข้อมูลการติดต่อสื่อสารที่สะดวกให้กับผู้เรียน และสอนวิธีการหรือขั้นตอนการส่งคำตอบของกิจกรรมการมอบหมายงานต่างๆ

3. ผู้สอนจะต้องสนับสนุนและกระตุ้นผู้เรียนให้มีส่วนร่วมในการตอบกลับอย่างสม่ำเสมอ และให้ข้อมูลย้อนกลับทุกครั้ง เพื่อให้ผู้เรียนนำข้อเสนอแนะต่างๆ ไปปรับปรุงผลงานของตนเอง

4. ผู้สอนจะต้องใช้เวลาแก่ผู้เรียนอย่างเพียงพอในการทำกิจกรรมที่ได้รับมอบหมาย รวมทั้งให้เวลาอย่างเพียงพอในการสื่อสารตอบกลับ ไม่ว่าจะเป็นการเขียนอีเมล อินบ็อกใน facebook และต้องเข้าใจว่าอาจมีเหตุขัดข้องในการเชื่อมต่อของอินเทอร์เน็ตที่เป็นเหตุให้ผู้เรียนมีการตอบสนทนากับช้า

5. ในบทเรียนที่มีการสร้างวิดีโอ ผู้สอนจะต้องระมัดระวังในการใช้สื่อที่สอดคล้องกับเนื้อหาที่จะต้องเรียนระยะเวลาของวิดีโอควรเหมาะสม รวมทั้งการเลือกภาพต่างๆ ต้องเสมือนจริง เพื่อการเรียนรู้ที่ถูกต้อง

นอกจากนี้ กิตติพงษ์ พุ่มพวง (2558) ยังได้สรุปแนวทางการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาเด็กในยุคดิจิทัลให้มุ่งเน้นการคิดวิเคราะห์และเข้าใจทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 ดังขั้นตอนต่อไปนี้

1. ผู้สอนต้องอธิบายความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ให้แก่ผู้เรียน โดยมีการวางแผนร่วมกัน เชื่อมโยงและติดต่อสื่อสารกันตลอดเวลาผ่านสื่อออนไลน์

2. ผู้สอนและผู้เรียนร่วมกำหนดเป้าหมายและจัดกิจกรรมการเรียนการสอนผ่านสื่อ ให้ผู้เรียนตอบคำถามหรือสื่อสารผ่านสื่อออนไลน์

3. ผู้เรียนนำเสนอกิจกรรมที่ดีๆ สร้างสรรค์สังคมโดยใช้การสื่อสารผ่านสื่อออนไลน์

4. ผู้เรียนดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่กำหนดตามกำหนดเวลา และส่งผลงานครบถ้วนผ่านสื่อออนไลน์

5. ผู้เรียนนำเสนอผลงานที่กำหนด โดยสื่อสารผ่านสื่อออนไลน์

6. ประเมินผล สรุปการดำเนินการเรียนการสอน
อุปสรรค ข้อเสนอแนะ และแนวทางแก้ไขในการจัดการเรียน
การสอนครั้งต่อไป

การใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการจัดการศึกษาพยาบาล
มีความเหมาะสมในยุคปัจจุบัน เป็นวิธีการที่ช่วยให้ผู้เรียน
เข้าถึงข้อมูลข่าวสารต่างๆ ได้อย่างง่ายดาย รวดเร็ว และ
สะดวกมากยิ่งขึ้น โดยสื่อสังคมออนไลน์ได้เข้ามามีบทบาท
ในชีวิตประจำวันอย่างมาก และกระตุ้นความสนใจ
ในการเรียนของผู้เรียนได้ดีกว่าการเรียนในอดีต รวมทั้ง
ผู้เรียนยังสามารถสืบค้นข้อมูลจากทั่วโลกได้อย่างมากมาย
สามารถแลกเปลี่ยนข้อมูลและความรู้ซึ่งกันและกัน โดยมี
ปฏิสัมพันธ์กันผ่านเครือข่ายสังคมออนไลน์ต่างๆ ทั้งนี้
ในการจัดการเรียนการสอนนั้น ผู้สอนต้องอำนวยความสะดวก
ในการเข้าถึงวิธีการใช้สื่ออย่างเหมาะสม เพื่อให้ผู้เรียน
สามารถเข้าใจและให้ความร่วมมือในการสื่อสารกลับ
และถึงแม้ว่าการเรียนการสอนโดยใช้สื่อสังคมออนไลน์
นี้จะมีประโยชน์มาก แต่ก็ยังมีผลกระทบหลายอย่างต่อ
การจัดการเรียนการสอน ดังนั้น ผู้สอนจึงควรตระหนัก
และคำนึงถึงการใช้สื่อสังคมออนไลน์ที่เหมาะสม พร้อมทั้ง
แนะนำการใช้สื่อสังคมออนไลน์อย่างถูกต้องแก่ผู้เรียน

เอกสารอ้างอิง

กัญจน์ ผลภายี. (2554). *แนวทางการใช้สื่อสังคมออนไลน์
(Facebook) ในการเรียนการสอน* (รายงานผล
การวิจัย). กรุงเทพฯ: วิทยาลัยดุสิตธานี. สืบค้น
วันที่ 24 กันยายน 2560, จาก [http://www.
tnrr.in.th/2558/?page=result_search&
record_id=10233129](http://www.tnrr.in.th/2558/?page=result_search&record_id=10233129)
กิตติพงษ์ พุ่มพวง. (2558). การจัดการกิจกรรมการเรียนรู้
ด้วยทฤษฎีเชื่อมโยงความรู้ (Connectivism)
ผ่านสื่อสังคมออนไลน์. *วารสารศิลปศาสตร์ปริทัศน์*,
10(19), 1-13.

จเรวัฒน์ เทวรัตน์. (2557). *การพัฒนาเครือข่ายสังคม
ออนไลน์ของศูนย์วิจัยพัฒนา มหาวิทยาลัยสุโขทัย
ธรรมาธิราช นครศรีธรรมราช สำหรับนักศึกษา
(รายงานผลการวิจัย)*. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
นครศรีธรรมราช.
จิรภัทร เริ่มศรี. (2556). *การใช้สื่อบนเครือข่ายสังคม
ออนไลน์ของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร*.
สืบค้น วันที่ 24 กันยายน 2560, จาก [http://
fmsresearch.snru.ac.th/rs/file/jr.pdf](http://fmsresearch.snru.ac.th/rs/file/jr.pdf)
ดวงฤดี ลาสุขะ. (2556). ทักษะแห่งอนาคต การเรียนรู้
ในศตวรรษที่ 21 การพัฒนาทักษะ 7 Cs นักศึกษา
พยาบาล มช. ข่าวสารคณะพยาบาลศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 27(6), 13.
นวรรณ์ ไชยมงกุฎ, และชัยรัตน์ จุสปาโล. (2560). ความท้าทาย
ของอาจารย์พยาบาล: การเรียนรู้แบบผสมผสาน
(Blended Learning). *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัย
อีสเทิร์นเอเชีย ฉบับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี*,
11(1), 15-29. สืบค้น วันที่ 24 กันยายน 2560,
จาก [https://www.tci-thaijo.org/index.php/
EAUHJSci/article/viewFile/74345/68142](https://www.tci-thaijo.org/index.php/EAUHJSci/article/viewFile/74345/68142)
นวรรณ์ ไชยมงกุฎ, และศุจิตรา จรจิตร. (2560). การเปลี่ยนแปลง
สู่ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพในศตวรรษที่ 21
ของอาจารย์พยาบาล. *วารสารเครือข่ายวิทยาลัย
พยาบาลและการสาธารณสุขภาคใต้*, 4(1), 265-279.
สืบค้น วันที่ 24 กันยายน 2560, จาก [https://
www.tci-thaijo.org/index.php/scnet/article/
view/74890](https://www.tci-thaijo.org/index.php/scnet/article/view/74890)
บุญอยู่ ขอพรประเสริฐ. (2557). *พฤติกรรมการใช้เฟสบุ๊ค
(Facebook) ของนักศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร*.
สืบค้น วันที่ 24 กันยายน 2560, จาก [http://
oknation.nationtv.tv/blog/boonyou/2014/
08/21/entry-1](http://oknation.nationtv.tv/blog/boonyou/2014/08/21/entry-1)

- เยาวลักษณ์ โปธิดารา. (2554). การจัดการศึกษาทางการพยาบาล: สำหรับนักศึกษา Generation Y. *วารสารพยาบาลศาสตร์และสุขภาพ*, 34(2), 61-69. สืบค้น วันที่ 24 กันยายน 2560, จาก file:///C:/Users/Administrator/Downloads/761-Article%20Text-1341-1-10-20120308%20(2).pdf
- วิภาดา คุณาวิทติกุล. (2558). การเรียนการสอนสาขาพยาบาลศาสตร์ในยุคศตวรรษที่ 21. *พยาบาลสาร*, 42(2), 152-156. สืบค้น วันที่ 24 กันยายน 2560, จาก <https://www.tci-thaijo.org/index.php/cmunursing/article/view/39439>
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. (2560). *แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579*. สืบค้น วันที่ 24 กันยายน 2560, จาก <http://backoffice.onec.go.th/uploads/Book/1540-file.pdf>
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2559). *สรุปผลที่สำคัญ สำรองการมีการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในครัวเรือน พ.ศ. 2559*. สืบค้น วันที่ 24 กันยายน 2560, จาก <http://service.nso.go.th/nso/nsopublish/themes/files/icthh59.pdf>
- สุกัญญา ชารสินธุ์, และเจนรบ พลเดช. (2559). พฤติกรรมการใช้สื่อสังคมออนไลน์ของนักศึกษาพยาบาลศาสตร์สังกัดเอกชนในจังหวัดอุดรธานี. ใน *เอกสารการประชุมวิชาการและนำเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ ราชธานีวิชาการ ครั้งที่ 1 “สร้างเสริมสหวิทยาการผสมผสานวัฒนธรรมไทย ก้าวอย่างมั่นใจเข้าสู่ AC”*. หน้า 25-36. วันที่ 29 กรกฎาคม 2559 ณ มหาวิทยาลัยราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี.
- หรรษา เศรษฐบุปผา, สมบัติ สกฤตพรณ์, และสุวิท อินทอง. (2559). การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนโดยการบูรณาการสื่ออิเล็กทรอนิกส์ (Integrated e-learning course) สำหรับนักศึกษาพยาบาลในระดับปริญญาตรี. *วารสารศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยนครสวรรค์*, 18(3), 1-11.
- เออนฤน บางท่าไม้. (2560). การพัฒนารูปแบบกิจกรรมการเรียนการสอนบนเครือข่ายสังคมออนไลน์เพื่อส่งเสริมการใช้อินเทอร์เน็ตเชิงสร้างสรรค์สำหรับผู้เรียนในระดับอุดมศึกษา. *วารสารมหาวิทยาลัยศิลปกร ฉบับภาษาไทย สาขาสังคมศาสตร์มนุษยศาสตร์และศิลปะ*, 37(1), 93-117.
- แอนณา อิมจำลอง, และวิไลวรรณ จงวิไลเกษม. (2556). การใช้เฟซบุ๊กเป็นช่องทางการสื่อสารการเรียนการสอนทางด้านนิเทศศาสตร์. *วารสารนิเทศศาสตร์ธุรกิจบัณฑิต*, 7(1), 75-93. สืบค้น วันที่ 24 กันยายน 2560, จาก <http://www.dpu.ac.th/commarts/journal/upload/issue/t4X8ZoN6xw.pdf>
- Allen, R. (2017). *Global social media statistics summary 2017*. Retrieved November 19, 2017, from <https://www.smartinsights.com/social-media-marketing/social-media-strategy/new-global-social-media-research/>
- Duffy, P. (2008). Engaging the YouTube google-eyed generation: Strategies for using web 2.0 in teaching and learning. *The Electronic Journal of e-Learning*, 6(2), 119-130. Retrieved September 24, 2017, from www.ejel.org
- Ferguson, C., DiGiacomo, M., Gholizadeh, L., Ferguson, L. E., & Hickman, L. D. (2017). The integration and evaluation of a social-media facilitated journal club to enhance the student learning experience of evidence-based practice: A case study. *Nurse Education Today*, 48, 123-128. doi:10.1016/j.nedt.2016.10.002
- Fuchs, C. (2010). Social networking sites and complex technology assessment. *International Journal of E-Politics*, 1(3), 19-38.

- Internet World Stats. (2017). *Facebook users in the world*. Retrieved September 24, 2017, from <http://www.internetworldstats.com/facebook.htm>
- Kakushi, L. E., & Évora, Y. D. (2016). Social networking in nursing education: Integrative literature review. *Revista Latino-Americana de Enfermagem*, 24, e2709. doi:10.1590/1518-8345.1055.2709
- Peck, J. L. (2014). Social media in nursing education: Responsible integration for meaningful use. *Journal of Nursing Education*, 53(3), 164-169. doi:10.3928/01484834-20140219-03
- Pittenger, A. L., Westberg, S., Rowan, M., & Schweiss, S. (2013). An interprofessional diabetes experience to improve pharmacy and nursing students' competency in collaborative practice. *American Journal of Pharmaceutical Education*, 77(9), 197. doi:10.5688/ajpe779197
- Ressler, P. K., & Glazer, G. (2010). Legislative: Nursing's engagement in health policy and healthcare through social media. *The Online Journal of Issues in Nursing*, 16(1), 11. doi:10.3912/OJIN.Vol16No01LegCol01
- Schaffner, M. (2010). Networking or not working?. *Gastroenterology Nursing*, 33(5), 379-380. doi:10.1097/SGA.0b013e3181f5059f
- Schmitt, T. L., Sims-Giddens, S. S., & Booth, R. G. (2012). Social media use in nursing education. *The Online Journal of Issues in Nursing*, 17(3), 2. Retrieved September 24, 2017, from <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/23036058>
-